

GAZIANTEP'TE KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJELERİ Saha Araştırmalarından Notlar

Uğurcan Ayık

GAZİANTEP'TE KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJELERİ

Saha Araştırmalarından Notlar

Uğurcan Ayık

Yayın No.: 1516

ISBN: 978-625-398-360-4

E-ISBN: 978-625-398-359-8

Basım Sayısı: 1. Basım, Mart 2023

© Copyright 2023, NOBEL BİLİMSEL ESERLER SERTİFİKA NO.: 20779

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.ne aittir.

Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik

ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

"NOBEL BİLİMSEL ESERLER" bir Nobel Akademik Yayıncılık markasıdır.

Genel Yayın Yönetmeni: Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-

Genel Yayın Koordinatörü: Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Sayfa Tasarım: Samet Tekin -samet@nobelyayin.com-

Redaksiyon: Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-

Editör: Cumali Ögel

Kapak Fotoğrafı: İbrahim Alisinanoğlu

Kapak Tasarım: Sezai Özden -sezai@nobelyayin.com-

Görsel Tasarım Uzmanı: Mehtap Asiltürk -mehtap@nobelyayin.com-

Kütüphane Bilgi Kartı

Ayık, Uğurcan.

Gaziantep'te Kentsel Dönüşüm Projeleri Saha Araştırmalarından Notlar / Uğurcan Ayık

1. Basım, XVIII + 120 s., 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-398-360-4

E-ISBN: 978-625-398-359-8

1. Kent 2. Kentsel Dönüşüm 3. Gaziantep

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı Mh. 2465 Sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat, Şaşmaz/ANKARA

Telefon: +90 312 278 50 77 - **Faks:** 0 312 278 21 65

Sipariş: siparis@nobelyayin.com- **E-Satış:** www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com

www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa, Kırmızı Kedi, Arkadaş, D&R, Dost, Kika, Kitapsan, Nezih, Odak, Pandora, Prefix, Remzi

Baskı ve Cilt: Meteksan Matbaacılık ve Teknik Sanayi Tic. Anonim Şirketi / Sertifika No.: 46519

Beytepe Köy Yolu No.: 3 06800 Bilkent-Çankaya/ANKARA

06 Şubat 2023 depremlerinde yitirdiđimiz canlara...

Kent ve kentleşme, birbiriyle bağlantılı iki farklı kavramdır. Kentleşme bir hâliyle nüfus artış sürecine katkıda bulunurken diğer taraftan insanların davranışlarında zamanla değişimler meydana getirmektedir. Sanayi Devrimi'nden sonra dünyada hızla artan kentleşme hareketleri, farklı coğrafyalarda kentsel sistemleri etkilemeye devam etmektedir. Bunun neticesinde dünyanın farklı bölgelerinde farklı kentleşme deneyimleri ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'deki kentleşme hareketleri 1950'li yıllardan sonra hızlanmaya başlamıştır. Özellikle büyük kentlerimizin hızlı nüfus artış süreçleri birtakım altyapı ve üstyapı sorunlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Ülkemizin büyük kentlerine doğru yapılan bu göç hareketleri kente sonradan gelen insanların kentin çeperlerinde kendine ait olmayan araziler üzerine konut inşa etmesiyle sonuçlanmıştır. İşçi göçleri olarak tabir edilen hareketler sonucunda kentlerde artan gecekondu çeşitli yasalarla önce yıkımlar yoluyla engellenmeye çalışılmıştır. Sonrasında bu barınma alanları çıkarılan yasalarla kendini kabul ettirmiştir. Günümüzde bu alanlar birtakım kentsel dönüşüm projelerine konu olmaktadır. Bu noktada editörlüğünü üstlendiğim bu kitap Gaziantep'te gerçekleşen kentsel dönüşüm projelerine farklı boyutlardan bakmaktadır.

Kitap, İpekyolu, Yazıcık, Yaprak ve Çakmak, Aydınlar ve Göllüce Mahallelerinde gerçekleştirilen/gerçekleştirilecek kentsel dönüşüm projeleri özelinde önemli çıktılar aktarmaktadır. Gaziantep'te gerçekleştirilen kentsel dönüşüm sonrası alanda yaşayan insanların sürece dâhil edilmesi gerektiği, bölge halkının süreç içerisinde daha etkin yer alması gerektiği üzerinde durulmaktadır. Yerinde dönüşümün ve bölge halkının sosyal bağlarının devam ettirilmesi gerektiği ve bu konunun önemli bir olgu olduğu kitabın sonuç bölümünün önemli önermeleri arasındadır.

2023 yılının Şubat ayında yaşanan depremler Türkiye kentlerindeki kentsel dönüşüm uygulamalarının hızlandırılması gerçeğini daha somut olarak ortaya koymuştur. Kentlerimizdeki yapı stoğunun sorunlu tarafları bir kez daha acı şekilde tecrü-

be edilmiştir. Özellikle yeterli mühendislik hizmeti alınmadan inşa edilen konutlar bu depremlerde oldukça ağır kayıplar yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Ülkemizde ve Gaziantep'te karşımıza çıkan gecekonduların hızla tespit edilip katılımcı kentsel dönüşüm uygulamalarına konu edilmesi gerekmektedir. Ancak bu dönüşümlerde insanların aidiyet duygularının göz önünde bulundurulması ve sürece tüm öznelerin dâhil edilmesi oldukça önemlidir.

Cumali Ögel

İzmir-2023

ÖN SÖZ

Bu kitap çalışması kapsamında yazılması en zor bölüm Ön Söz olmuştur. Bu satırlar yazılırken ülkemiz 6 Şubat 2023 Depreminin etkilerinin altıncı gününü yaşamaktaydı. Kıymetli okuyucuların da hak vereceği gibi bir bilim insanı için bu satırları yazmak hiç kolay olmamıştır. Bir taraftan içinde yaşadığım kentin birçok bölümünün yıkılmış veya hasar almış olduğu gerçeği ortadadır. Diğer taraftan ise bu çalışma kapsamında görüştüğüm onlarca insanın durumuna dair bilgi alamamak sürecin diğer üzücü tarafını oluşturmaktadır. Son altı yıldır bana ev olmuş Gaziantep'in ve çoğu zaman ziyaret ettiğimiz çevre illerde yaşananların üzerimdeki etkisi tarifi mümkün değildir. Fakat diğer taraftan bilimsel bilginin üretilmesi ve yaşamı pozitif yönde dönüştürmesi zorunluluğu karşımızda durmaktadır. Bu kitabın kalan bölümlerinin tamamlanma motivasyonunu da böyle bir kaygı oluşturmaktadır.

1999 Marmara Depreminde sonra daha yoğun bir şekilde tartışılan kentsel dönüşüm uygulamaları yakın bir zaman diliminde tekrardan gündemimize yakıcı bir şekilde girecektir. Üzülerek söylemeliyim ki ülkemizin son 20 yıllık kentsel dönüşüm uygulamalarında ciddi sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunlar kamulaştırma, fiziki inşaa süreçleri ve hukuki boyuta kadar geniş bir yelpazeyi kapsamaktadır. Diğer taraftan özellikle İstanbul'da sınırlı da olsa eski konut stokunun bir bölümünün yıkılarak dönüştürüldüğü bir gerçektir. Fakat kentsel dönüşüm uygulamalarını Türkiye ölçeğinde tartışmalı kılan fiziksel yenilemenin oldukça öne çıkarılmış olmasıdır. Dönüşüm meselesi kuşkusuz fiziksel olduğu kadar sosyal, ekonomik, toplumsal boyutları olan çok boyutlu bir tartışmaya referansta bulunur. Bir konutun yıkılıp yerine yenisinin yapılması beraberinde toplumsal bir değişim sürecinin de oluşmasına neden olmaktadır. Bu nedenle yasa koyucuya, bilim insanlarına, sivil toplum kuruluşlarına ve sürecin diğer öznelere önemli görevler düştüğü kanısındayım.

Yerleşmelerimiz uzun süredir onlara yurt olmuş ve kendi dayanışma ağlarını kurmuş insanlarla doludur. Önceki tecrübelerimiz göstermiştir ki bir yeri ani bir kararla kentsel dönüşüm alanı veya riskli olarak ilan etmek insanlarda belirsizlik oluş-

turmaktadır. İstanbul, İzmir, Gaziantep olmak üzere 10 yıldır devam ettiğim saha araştırmaları bana dönüşüm uygulamalarındaki tüm unsurların/paydaşların sürecin içine dâhil edilmesi gerektiğini öğretmiştir. Ancak böyle planlı ve katılımcı dönüşüm uygulamaları başarılı programların mimarı olabilir. Diğer türlü ülkemizde alışılmış olan unutmaya eylemi eski alışkanlıklarımızı devam ettirmeyi doğurur ki bu durum yerleşmelerimizin sürdürülebilir gelişimi açısından hiç de iyi sonuçlar üretmeyecektir.

Yukarıdaki satırlar kent ve kentsel dönüşüm üzerine son on yıldır çalışma yürüten bir araştırmacının görüşlerini barındırmaktadır. Bu kitap çalışması ise son üç yıldır yürüttüğüm saha çalışmalarının çıktılarını okuyucuya sunmaktadır. İlk bölümde kentsel dönüşüm kavramının dünyadaki durumu, Türkiye’de ve Gaziantep’teki gelişimi ve tarihselliği aktarılmıştır. Burada dikkatle belirtilmelidir ki dünyada kentsel dönüşüm/yenileme olarak adlandırılan programlar bizden tarihsel olarak daha eski, sistematik ve bütüncüdür. Bizdeki uygulamalar ise daha parçalı ve mikro ölçekli olarak karakterize olmaktadır. Dolayısıyla aynı bölüm içinde tartışılmış olmasına karşılık sürecin Batı ve Türkiye açısından gelişiminde yapısal farklılıkların olduğunu okuyucuya aktarmak isterim. Kitabın ikinci bölümü ise saha araştırmalarından edinilen verilerin neticesinde ortaya çıkan bulguların aktarılmasına ayrılmıştır. Bu bölümde okuyucuyu ilk olarak Yazıcık Mahallesi’nde uygulanan kentsel dönüşüm projesi karşılamaktadır. 123 kişiyle yapılan anket çalışması kentsel dönüşüm uygulaması sonrasında oluşturulan Yazıcık Konutları’ndaki kentsel dönüşüm algısını ve memnuniyetini ele almaktadır. Bu aşamada saha verilerinin toplanmasında yardımlarını esirgemeyen öğrencilerime teşekkürü borç bildiğimi belirtmek isterim. Bu bölümün ikinci kısmını Yaprak ve Çakmak Mahalleleri oluşturmaktadır. Gaziantep’te Eski Nizip Caddesi olarak da bilinen sanayi alanında henüz uygulama aşamasına geçmemiş dönüşüm uygulaması ele alınmıştır. Alana yönelik yapılan saha gözlemleri, edinilen planlar ve Büyükşehir yetkilileriyle yapılan görüşmeler projeye dair şimdiye kadar yapılanlar ve yapılacaklar aktarılmıştır. İpekyolu Kentsel Dönüşüm Projesi veya yerel olarak Karşıyaka Kentsel Dönüşüm Projesi olarak adlandırılan uygulamaya ayrılmıştır. Burada kamulaştırma sonrası alandan ayrılmış veya ayrılması kesinleşmiş 7 haneden elde edilmiş görüşmeler temel veri kaynağını oluşturmuştur. Bu bölümün son kısmı ise Aydınlar ve Göllüce Mahallelerinde yürütölen kentsel dönüşüm projelerine ayrılmıştır. Bu iki projeye dair saha araştırmaları henüz başlangıç aşamasındadır. Bu nedenle

bu kısımda aktarılanlar genel bilgi düzeyindedir. Tüm bu beş proje bize geçmiş kentsel dönüşüm projelerimizin çıktılarını Gaziantep özelinde açıklamaktadır. 6 Şubat 2023 sonrasında tüm bileşenler için yeni bir kentsel dönüşüm sayfasının açıldığı aşikârdır. Bu yeni sayfanın nasıl doldurulacağını ise tüm bileşenlerin ortak çaba ve gayretleriyle belirlenecektir.

Bu kitap çalışması kapsamında önem verdiğim diğer mesele ise ülkemizdeki kentsel dönüşüm meselesinin kentleşme deneyimleriyle yakından ilgili olduğu gerçeğidir. Buradan hareketle günümüzde gerçekleşen kentsel dönüşüm uygulamalarının kavramsal çerçevesinin oturtulmasının yollarından biri dünyadaki ve ülkemizdeki kentleşme süreçlerinin açıklanmasından geçer. Her ne kadar bu kentleşme hareketlerinin Sosyoloji, Coğrafya, Tarih gibi birçok bilim dalını ilgilendiren farklı sonuçları mevcutsa da bu çalışmanın kapsamında kentleşme mekânsal bir perspektif üzerinden ele alınmıştır. Bu ele alışıta kentleşmenin mekânsal yönelimi, kentleşme sonucunda meydana gelen nüfus ve fonksiyonlara dair değişimler ve yerleşmelerdeki farklılaşmalar önem taşır. Tarihsel süreç içerisinde kentsel mekân üzerinde oluşmuş ve ağırlıkla plansız gelişmiş yerleşme birimleri günümüzde kentsel dönüşüm uygulamalarının gerçekleştiği alanlar olmaktadır. Dolayısıyla her ne kadar zamansallığı farklı tarihsel aralıklara karşılık gelse de günümüz kentsel dönüşüm uygulamaları yeni bir kentleşme trendini de ortaya koyar. Bu kitap her şeyden önce mekânsal yansımaları gayet belirgin olan kentsel dönüşüm uygulamalarının sonuçlarını Gaziantep kenti ölçeğinde açıklamaya çalışmaktadır. Kuşkusuz ki bir coğrafyacı olarak bu kavramsal çerçevede kentleşme ön plana çıkmış ve mekânsal boyut birçok yerde ana tema hâlini almıştır.

Normal koşullarda bu kitap çalışması kapsamında birçok kurum ve kişiye ayrı ayrı teşekkür etmem gerekir. Fakat ülke olarak çok zor günlerden geçtiğimiz oldukça açık. Bu kitaba katkı sunan tüm kişileri, kurumları aklımda tutarak asıl teşekkürü saha verilerini edinmemde yardımlarını esirgemeyen, şu an nerede ve nasıl olduğunu bilmediğim Gaziantepililere etmek istiyorum. Ayrıca depremden etkilenmiş, şu saatte dışarıda veya çadırlarda yaşam mücadelesi veren insanlarımıza da teşekkürü borç bilirim.

Dr. Uğurcan Ayık

Gaziantep, 2023

İÇİNDEKİLER

EDİTÖRDEN.....	v
ÖN SÖZ.....	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
TABLolar LİSTESİ	xv
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	xvii
GİRİŞ.....	1
Birinci Bölüm	
KENTSEL DÖNÜŞÜM, TÜRKİYE VE GAZİANTEP.....	5
1.1. KENTSEL DÖNÜŞÜME DAİR.....	7
1.1.1. Dünyada Alan Bazlı Kentsel Yeniden Yapılanma: Ülkeler, Örnekler ve Tartışmalar	15
1.1.2. Sanayisizleşme Tartışmaları	19
1.2. Türkiye’de Kentsel Dönüşüme Dair.....	25
1.2.1. Gecekonduların Gelişimi ve Kentsel Dönüşümde Gecekonduların Rolü.....	29
1.2.2. TOKİ’nin Aktör Olarak Gelişim Süreci.....	34
1.3. Gaziantep’e Dair.....	39
İkinci Bölüm	
SAHA ARAŞTIRMALARINDAN NOTLAR.....	55
2.1. YAZICIK MAHALLESİ VE KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJESİ	57
2.1.1. Yazıcık Mahallesi Kentsel Dönüşüm Projesi Anket Çalışması	61
2.1.2. Yazıcık Kentsel Dönüşüm Projesine Dair Genel Değerlendirme	72
2.2. YAPRAK VE ÇAKMAK MAHALLELERİ (ESKİ NİZİP CADDESİ) KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJESİ	74
2.2.1. Dönüşüm Alanında Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Tarafından Gerçekleştirilmiş Anket Çalışmalarının Temel Bulguları	82

2.2.2. Yaprak ve Çakmak Mahalleleri (Eski Nizip Caddesi) Kentsel Dönüşüm Projesine Dair Genel Değerlendirme	87
2.3. İPEKYOLU KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJESİ.....	88
2.3.1. İpekyolu Kentsel Dönüşüm Projesi Kapsamında Yapılan Görüşmelerin Analizi.....	91
2.3.1.1. Nasıl Başladı? Başlangıç, Davalar ve Yerinden Edilme Sonrası	93
2.3.1.2. Etkiler: Aile ve Komşuluk Bağları, Ekonomik Yansımalar	99
2.3.1.3. Negatif ve Pozitif Sonuçlar	102
2.3.2. İpekyolu Kentsel Dönüşüm Projesine Dair Genel Değerlendirme	104
2.4.KISA KISA BİLGİLER: AYDINLAR VE GÖLLÜCE MAHALLELERİ KENTSEL DÖNÜŞÜM PROJELERİ.....	106
Sonuç Yerine: GELECEĞİMİZİ YENİDEN KURARKEN...	111
KAYNAKÇA	115